

Algemene checklist continue palliatieve sedatie¹

- Definitie:** Het opzettelijk verlagen van het bewustzijn van een patiënt in de laatste levensfase. Palliatieve sedatie kan intermitterend of continu worden toegepast.
Deze checklist gaat over continue palliatieve sedatie tot aan het overlijden.
- Doel:** Het verlichten van het lijden van de patiënt.
- Indicatie:** Het bestaan van 1 of meer onbehandelbare ziekteverschijnselen (refractaire symptomen), die leiden tot ondraaglijk lijden van de patiënt.
- Voorwaarden:** Het overlijden wordt binnen 1 tot 2 weken verwacht.
Expertise en consensus van de behandelaar of het behandelend team.
Overeenstemming met de wens van de patiënt en/of naasten.

Palliatieve sedatie is een medische interventie. De verantwoordelijkheid voor indicatiestelling, besluitvorming en uitvoering berust bij de behandelend arts.

In verband met ervaren problemen in de praktijk is het advies tijdig contact op te nemen met het Palliatief Advies Team Oss-Meierijstad-Uden tel 0413-402229 (ANW uren via portier 0413-404040) Veel voorkomende problemen zijn onduidelijkheid of een symptoom refractair is (of er andere behandelmogelijkheden zijn), onduidelijkheid over levensverwachting korter dan twee weken, en onduidelijkheid of continue sedatie in de stervensfase nog ingezet moet worden.

Voorwaarden

☐	De inhoud van de KNMG richtlijn is bekend bij betrokken hulpverleners / behandelteam
☐	1 of meer refractaire symptomen zijn aanwezig.
☐	Levensverwachting is korter dan 2 weken.
☐	Bij onvoldoende expertise in het behandelteam betreffende continue palliatieve sedatie wordt een consult aangevraagd bij het consultatie team uit de regio/in het ziekenhuis.
☐	De continue palliatieve sedatie is in overeenstemming met de wensen van patiënt en/of naasten.
☐	De besluitvorming is vastgelegd in het medisch/verpleegkundig dossier.
☐	Betrokken hulpverleners zijn geïnformeerd.

¹ Deze checklist is ontwikkeld in het kader van het, door ZonMw gefinancierde, KNMG/ IKNL-project Coördinatie implementatie KNMG richtlijn palliatieve sedatie. Utrecht 24 april 2012

Voorlichting en begeleiding aan patiënt en naasten

☐	In het dossier is aangegeven wie de wettelijk vertegenwoordiger van de patiënt is.
☐	De behandelend arts heeft voorlichting gegeven aan patiënt en/of naasten over de overwegingen betreffende de continue palliatieve sedatie en de uitvoering. Hierbij wordt altijd aangegeven dat: <ul style="list-style-type: none"> ☐ de patiënt niet per definitie (diep) in slaap wordt gebracht; ☐ het effect wordt afgemeten aan de hand van het comfort van de patiënt; ☐ het soms enige tijd kan duren voordat het gewenste effect is bereikt; ☐ de sedatie soms enkele dagen of zelfs langer kan duren; ☐ de mate van bewustzijnsdaling in de loop van de tijd kan veranderen; ☐ enterale of parenterale toediening van vocht of voeding wordt gestaakt c.q. niet gestart en dat dit niet tot dorst of honger gevoel leidt. ☐ palliatieve sedatie het moment van overlijden niet vervroegt en in dat opzicht geen alternatief voor euthanasie is. de mogelijkheid bestaat dat de patient wakker wordt. <ul style="list-style-type: none"> ☐ het wachten zwaar kan worden (adviseer voor het waken een roulatieschema).

☐	Een verslag van het gesprek tussen arts en patiënt en/of naasten is vastgelegd.
☐	De informatie is herhaald en gecheckt of het begrepen is.
☐	Mogelijkheden tot nemen van afscheid zijn gegeven, inclusief (culturele / religieuze) rituelen.
☐	Symptomen die kunnen optreden bij een stervende patiënt zijn besproken: <ul style="list-style-type: none"> ☐ snurkgeluiden /reutelen ☐ Cheyne Stokes ademhaling ☐ spontane bewegingen
☐	Met de naasten is besproken wat zij eventueel zelf kunnen doen: <ul style="list-style-type: none"> ☐ aanwezig zijn ☐ voorlezen/muziek ☐ mondverzorging ☐ hand vasthouden / voeten masseren
☐	De naasten is duidelijk verteld dat patiënt omgevingsgeluiden kan horen.
☐	De IKNL folder palliatieve sedatie is gegeven.

Organisatie en coördinatie van zorg

☐	Het tijdstip om te starten met de sedatie is met alle betrokkenen besproken.
☐	Multidisciplinaire afspraken zijn gemaakt over de evaluatie van het effect: <ul style="list-style-type: none"> ☐ <u>hoe</u> het effect van palliatieve sedatie wordt vastgesteld; ☐ <u>wie</u> het effect van de palliatieve sedatie vaststelt; ☐ <u>wanneer</u> het effect van de sedatie wordt vastgesteld. De afspraken zijn vastgelegd in het patiëntendossier en alle betrokken zorgverleners zijn hierover geïnformeerd.
☐	De benodigde medicatie en de materialen voor toediening zijn beschikbaar.
☐	Voldoende voorraad midazolam en levomeprozine is thuis of op de afdeling aanwezig.
☐	Afgesproken is dat de behandelend arts aanwezig is bij start sedatie.

☐	Multidisciplinaire afspraken zijn gemaakt over wie wat uitvoert (arts, verpleegkundige)
☐	Multidisciplinaire afspraken zijn gemaakt over de bereikbaarheid en beschikbaarheid van de behandelend arts en deze zijn vastgelegd.
☐	De behandelend arts heeft heldere afspraken gemaakt en vastgelegd, en een overdracht voor de waarneming van collega's en/of huisartsenpost (HAP)
☐	De vervangend arts die besloten heeft tot palliatieve sedatie zorgt voor een adequate overdracht aan de behandelend arts.
☐	Multidisciplinaire afspraken over lichamelijke verzorging zijn gemaakt en deze zijn vastgelegd.
☐	Multidisciplinaire afspraken zijn gemaakt over wat te doen bij eventuele veranderingen in dosering en gebruikte middelen en deze zijn vastgelegd.
☐	Afgesproken is wanneer de behandelend arts de patiënt bezoekt (minimaal eenmaal daags).

Uitvoering

☐	Bij de uitvoering van de palliatieve sedatie wordt de stapsgewijze benadering conform het medicatieschema uit de KNMG richtlijn palliatieve sedatie gehanteerd. De dosering en de keuze van de middelen wordt aangepast aan de hand van het comfort van de patiënt en niet aan de hand van de mate van bewustzijnsdaling.
☐	Het effect van de sedatie wordt aanvankelijk iedere 2 uur geëvalueerd totdat voldoende comfort van de patiënt is bereikt. Dit is van belang voor het geven van bolussen (iedere 2 uur) en de noodzaak voor ophogen van de onderhoudsdosering (iedere 4 uur).
☐	Indien de bestaande medicatie continu parenteraal gegeven wordt, heeft het de voorkeur om de medicatie ter sedatie via een afzonderlijke pomp toe te dienen om ongewenste verhoging van de bestaande medicatie te voorkomen wanneer de dosering van de sedativa wordt opgehoogd.
☐	De actuele medicamenteuze symptoombestrijding (m.n. opioïden of haloperidol) wordt in principe voortgezet via de buccale, transdermale, subcutane of intraveneuze toedieningsweg.
☐	Alle andere medicatie is gestaakt. Gebruik opioïden alleen voor pijnbestrijding of benauwdheid, niet als sedativum.
☐	Eventuele kunstmatige toediening van vocht of voeding is gestaakt.
☐	Een verblijfskatheter is zo nodig ingebracht nadat patiënt is gesedeerd.
☐	De zorg wordt dagelijks conform de gemaakte afspraken geëvalueerd en vastgelegd in het dossier.
☐	Observeer draaglast / draagkracht naasten.
☐	Zorgen en angsten van naasten worden bespreekbaar gemaakt.

Evaluatie/Nazorg

☐	Achteraf is geëvalueerd met betrokken zorgprofessionals.
☐	De naasten is de mogelijkheid tot een nazorggesprek geboden.

Schema continue palliatieve sedatie*

	Middel	Bolus	Continue toediening *
Stap 1	Midazolam	Bij start sedatie 10 mg s.c. Z.n. iedere 2 uur 5 mg s.c.	Startdosering 1,5-2,5 mg/uur s.c./i.v., bij onvoldoende effect na minimaal 4 uur de dosering met 50% ophogen, <u>altijd</u> in combinatie met een bolus van 5 mg s.c. Bij risicofactoren (patiënten >60 jaar, gewicht <60 kg, ernstige nier- of leverfunctiestoornissen, sterk verlaagd serumalbumine en/of co-medicatie die kan leiden tot versterkte sedatie): - lagere startdosis (0,5-1,5 mg/uur) en - langer interval (6-8 uur) voordat de onderhoudsdosering wordt opgehoogd Bij doseringen >20 mg/uur zie stap 2.
Stap 2	Levomepromazine	25 mg s.c./i.v., evt. na 2 uur 50 mg	0,5-8 mg/uur s.c./i.v. in combinatie met midazolam. Na 3 dagen dosering i.v.m. stapeling halveren. Bij onvoldoende effect midazolam en levomepromazine staken, zie stap 3.
Stap 3	Propofol	20-50 mg i.v.	20 mg/uur i.v., per 15 minuten met 10 mg/uur ophogen. Toediening onder supervisie van een anesthesioloog raadzaam. Kan in het ziekenhuis ook als stap 2 worden overwogen.

De startdoseringen zijn gebaseerd op de gemiddelde patiënt. De arts moet zich laten leiden door het effect van de medicatie. Bij een extreme risicofactor, zoals een patiënt die een hoog (bijv. 100 kg) of laag (40 kg) gewicht heeft, kunnen de start- en vervolgdosering naar verhouding worden aangepast c.q. opgehoogd of verlaagd. Bij twijfel over doseringen dient te worden overlegd met een consulent palliatieve zorg.

Nozinan (levomepromazine) wordt niet vergoed door de zorgverzekeraar. Daardoor wordt de extra pomp voor de Nozinan ook niet vergoed. Een alternatief voor continue toediening Nozinan is dan sc toediening Start bolus 25 mg sc à 8 uur. Zo nodig na 2 uur een bolus van 50 mg s.c. 3 dd 25 mg sc a 8 uur continueren. Na 3 dagen evalueren of dosering verlaagd kan worden i.v.m. stapeling.

* Bron: KNMG-richtlijn palliatieve sedatie 2009.